



از تبریز همزاد تاریخ تا ربع رشیدی، نخستین دانشگاه آکادمیک جهان + تصاویر

فصل بهار با آواز پرندگان بهاری و رقص شکوفه‌های فروردینی از راه رسیده و شکوفه‌های خوش رقص بهاری طراوتی خاص به شهر و دیارمان بخشیده است و تمام شهرهای ایران اسلامی با داشتن جلوه‌های زیبای طبیعی، گردشگری و تاریخی پذیرای مهمانانی از شهرهای مختلف کشور و حتی سراسر دنیا است.

به گزارش **خبرگیلی فاریس** از تبریز، فصل بهار با آواز پرندگان بهاری و رقص شکوفه‌های فروردینی از راه رسیده و شکوفه‌های خوش رقص بهاری طراوتی خاص به شهر و دیارمان بخشیده است و تمام شهرهای ایران اسلامی با داشتن جلوه‌های زیبای طبیعی، گردشگری و تاریخی پذیرای مهمانانی از شهرهای مختلف کشور و حتی سراسر دنیا است. تعطیلات عید فرصت مناسبی است برای گشت و گذار و اگر در این میان فرصت شما برای مسافرت محدود است و سفر یک روزه یا دو روزه‌ای خواهید داشت ما نیز در این گزارش مکان‌های گردشگری تبریز شهر شمس و شهریار را که می‌توان در این یک روز تماشا کرد برایتان معرفی می‌کنیم. **مقبره‌الشعراء، نماد شعر و ادب‌سخن** گفتن از مکانی که مدفن و آرامگاه بیش از 400 ادیب و شاعر ایرانی است دشوار است شاید کسی نباشد که آرزوی آمدن به تبریز را در سر داشته باشد اما نخواهد از مقبره الشعراء ایران دیدن کند. اگرچه وقوع زلزله‌های مهیب و سیلاب‌های ویرانگر تا حدودی آرامگاه بزرگان شعر و ادب ایران زمین را تخریب کرده اما نفس وجود این بزرگان در این مکان باعث شده تا سمل و نمادی برای آنها احداث شود و در کنار آن نمادی باشد برای نمایش تاریخ شعر و ادب تبریز کهن. آنهایی که تبریز را با نام شهریار غزل ایران می‌شناسند شاید مقبره‌الشعراء اولین مکانی باشد که آرزوی دیدنش را در سر می‌پروراند چرا که می‌دانند این آرامگاه علاوه بر استاد شهریار آرامگاه 400 ادیب و شاعر فرزانه‌ای است که هر کدام سرآمد روزگار خویش بودند. از جمله این شاعران ثقة‌الاسلام (شهید شهدای والامقام مشروطه)، اسدی طوسی، قطران تبریزی، مجیرالدین بیلقانی، خاقانی شیروانی، ظهیرالدین فاریابی، شاهپور نیشابوری، شمس الدین سجاسی، صائب تبریزی ذوالفقار شروانی، همام تبریزی، مغربی تبریزی، مانی شیرازی، لسانی شیرازی، شکیبی تبریزی، سید محمدحسین شهریار. برای اینکه در آرامگاه شاعران شعر و شعور حاضر شوید باید مسیر خود را به سمت خیابان ثقة‌الاسلام جنب خیابان عارف عوض کنید. **باغ نقش و نگار و شعر** تبریز هنرپرور با کمال افتخار اعلام می‌کند میزبان دو کمالی است که یکی شعر و دیگری نقش و نگار و مینیاتور را به حد اعلای کمال رسانده و ایران اسلامی را شهره آفاق کرده‌اند. کمال الدین بهزاد و کمال الدین مسعود خجندی، کمال الدین بهزاد نقاش، مینیاتوریست و نگارگر چیره‌دست ایرانی قرن دهم هجری، نگارگر مکتب هرات است. وی در دربار سلطان حسین بایقرا و نزد علی شیرنوازی در هرات تقرب یافت و بعد از استیلا شاه اسماعیل اول صفوی بر ازبکان همراه وی به تبریز آمد و در دوره شاه طهماسب صفوی نیز در تبریز با احترام زیست و در آنجا درگذشت. کمال‌الدین مسعود خجندی از شعرائ معروف قرن هشتم و نهم هجری است که بعد از تشریف به حج در تبریز سکنی گزید و تحت حمایت سلطان جلایر قرار گرفت. کمال‌الدین خجندی وقتی کوچه پس کوچه‌های تبریز را زیر گام‌های خود طی کرده و با یادها و خاطرات آن زیسته است درب گجیل را فراموش نکرده و آب چرنداب را آب حیات دانسته و سرخی سرخاب تبریز را روشنی چشم کرده و در وصف تبریز چنین سروده است: تبریز مرا راحت جان خواهد بود پیوسته مرا ورد زبان خواهد بودگر سر نکشم آب چرنداب و گجیل سرخاب ز چشم من روان خواهد بود مقبره دو کمال در سال 1338 توسط فرهنگ دوستان کنجکاو شهر تبریز کشف و بعدها به همت انجمن آثار ملی مرمت و لوحه یادبود در آن نصب گردید. حد فاصل چهار راه آبرسان تا چهار راه عباسی را که طی کنید به محله بیلانکوه رسیده و تماشا می‌کنید آرامگاه دو کمال شعر و نقش و شعور در میان باغی مشجر و بنایی همراه با هزاران نقش و نگار و خاطره در قرار دارد. **ربع رشیدی، نخستین دانشگاه آکادمیک جهان**اگر بخواهیم پیشینه علمی و فرهنگی این کهن شهر را بازبینی کنیم باید آن را زیر خروارها خاک بجوئیم خاطر نازک این شهر بارها توسط حملات تنگ نظران که از روی حسد چشم بر این خاک پاک داشته‌اند آزرده شده و بارها توسط زمین لرزه‌های مهیب گرد فراموشی بر روی آثار باستانی آن نشسته است. همه این موارد باعث شده است تا بخشی از تاریخ تبریز زیر خروارها خاک سرد مدفون شود. یکی از این یادگاری‌ها که از حوادث طبیعی و انسانی در امان نمانده مجموعه تاریخی ربع رشیدی است که به نخستین دانشگاه آکادمیک جهان شهره است. مجموعه تاریخی ربع رشیدی توسط خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی وزیر با فرهنگ و علم و ادب دوست سلطان محمد غازان‌خان احداث شده است. این بنا در زمان آبادانی شامل 24 کاروانسرای وسیع و یک هزار و 500 دکان و 30 هزار خانه و تعدادی حمام و باغ و کارخانه‌های پارچه‌بافی و کاغذسازی و دارالضرب و تولید رنگ، کتابخانه‌هایی حاوی هزاران جلد کتاب، آزمایشگاه‌های تولید و کشت انواع گیاهان دارویی و نظایر بوده است. خواجه رشیدالدین این بنای با عظمت را در بخش‌های مختلفی همچون دارالشفاء، اماکن مسکونی و خیریه، بخش علمی و دانشگاهی احداث کرده بود که در بخش دانشگاهی دروس مختلف از جمله پزشکی از سراسر دنیا و طبق آخرین متدهای علمی آن تدریس می‌شد و 50 پزشک و طبیب حاذق از کشورهای مختلف در آن مشغول معالجه بیماران بودند. در این بنای عظیم علمی حدود 200 قاری قرآن از کوفه و بصره به نوبت در این دانشگاه به تلاوت و آموزش قرآن مشغول بودند و 400 فقیه و هزار طلبه در مدارس آن سکونت داشتند. باید گفت امروزه در محوطه مجموعه با عظمت ربع رشیدی برج قطور دایره شکلی به چشم می‌خورد که بسیاری از افراد فکر می‌کنند این برج قطور همان ربع رشیدی است در حالی که پس از قتل خواجه رشیدالدین فضل‌الله که در سال 718 هجری قمری اتفاق افتاد دشمنان او هر چه را که داشت غارت کرده و این شهر را با تمام تاسیساتش ویران کرده و همه چیز را به غارت بردند. باید گفت چهار پایه برج و یک پشته خاک و سنگ به جای مانده کنونی از آثار ربع رشیدی نیستند، بلکه پایه‌های برج‌های قلعه‌ای هستند که در سال 1020 هجری قمری به امر شاه عباس، با تخریب و حمل مصالح ساختمانی بناهای عظیمی چون شنب‌غازان، بقایای ربع رشیدی، قلعه‌ها و سراهای رومیان و قبور شعرا، عرفا و امرای مدفون در مقبره الشعراء سرخاب و دمشقیه آنها را بنا کرده‌اند. **فیروزه جهان اسلامبارها** و بارها آوازه مسجد کبود «فیروزه جهان اسلام» را در تبریز شنیده‌اید و این نام برایتان آشناست برای تماشای این سازه با عظمت دست‌ساز انسانی و کسب آرامش خاطر روح و روان باید حد فاصل میدان ساعت تا چهار راه منصور را خوب تماشا کنی اینجاست که گنبدیهای فیروزه‌ای و لاجوردی فیروزه جهان اسلام چشمانت را به سوی خود می‌خواند، نزدیک‌تر شده و از ورودی بوستان خاقانی وارد می‌شوی انگار این سازه با عظمت برایت آشناست چرا که خودنمایی رنگ‌ها و الوان‌های زیبای آن آرامشی عجیب را مهمان لحظه لحظه خستگی‌هایت می‌کند. پلک‌هایت را دوباره و چند باره به هم می‌زنی تا شاید زیبایی کاشی‌های معرق، لاجوردی و آبی را که در نماسازی آن به درستی به کار رفته را چندین باره ببینی. نام دیگر این مسجد، جهانشاه است و آرامگاه خانوادگی جهانشاه نیز در داخل و بخش جنوبی مسجد به چشم می‌خورد. دیواره آرامگاه با تخته سنگ‌های عظیم مرمرین به ارتفاع 160 سانتی‌متر با کتیبه‌هایی که آیاتی از سوره‌های انباء، البینه و الفجر با خط ثلث در زمینه‌های اسلیمی ظریف و هنرمندانه حجاری شده، تزئین یافته است. این عمارت تماما با کاشی‌های لاجوردی و فیروزه فام پوشیده شده و در لابلای این فیروزه‌ها، کاشی‌هایی به رنگ سیاه و سفید نیز خودنمایی می‌کنند که به سبک و سیاق معرق در کنار هم با نظمی چشم‌نواز چیده شده‌اند. گنبد آجری مسجد کبود با 17 متر دهنه و 20 متر ارتفاع است و سردر اصلی مسجد با کاشی‌کاری معرق و کتیبه‌هایی به خط ثلث و تابلوهایی با خط کوفی شامل سوره‌های قرآن از کامل‌ترین نمونه‌های معرق دوران اسلامی به شمار می‌روند. طبق نوشته موجود در کتیبه سردر آن دستور ساخت این مسجد در سال 870 هجری قمری توسط جان بیگم خاتون همسر ابوالمظفر جهانشاه مقتدرترین حکمران سلسله قراقویونلوها صادر شد و دستان هنرمند کاشی‌کاران و معماران ایرانی در آن زمان اوج هنرنمایی خود را به رخ دنیا کشیدند. معماران چیره‌دستی که با سرانگشتان ناز و نیاز خود روح زندگی را در طاق‌ها، مناره‌ها، گنبد و شبستان این مسجد با عظمت دمیدند و اسلیمی‌های زیبا، ظریف و چشم‌نواز طاق‌ها و مقرنس‌های آن را برتر از گوهر پدید آوردند و به واقع خاک را به هنر کیمیا کردند. **ارگ تبریز همزاد تاریخ**تبریز همزاد تاریخ است و خاطر نازک این کهن شهر تاریخی همیشه با دشنه دشمنان آزرده خاطر شده است با گوش جان که بشنوی صدای تاریخ تبریز از دالان‌های ارگ تاریخی به گوش می‌رسد. هنوز هم صدای تنگ و باروت‌هایی که تن ارگ را از روی حسد زخم زدن به گوش می‌رسد. جنب مصلائی تبریز، ارگ 32 متری تاریخی این شهر خودنمایی می‌کند، مقابل ارگ که ایستادی به خاطر بسیار این بنا یادگاری است از مجموعه عظیم مدرسه، مسجد و خانقاه که توسط خواجه تاج‌الدین علی‌شاه در دوره ایلخانی و در قرن هشتم هجری ساخته شده است. ارگ تبریز شاهد مقاومت مردمی است که از فراسوی تاریخ، با عظمت گذر کردند و اکنون این بنا با قامت افراشته خود صدای ماندگاری این مردم را سر می‌دهد. بنای ارگ تبریز، یادگار زلزله‌های مهیبی است که

تبریز را با خاک یکسان کرد اما این بنای تاریخی فرو نریخت و فقط بخش‌هایی از آن آسیب دید و به عنوان نماد مقاومت مردم تبریز استوار ماند. این بنا در دوران‌های مختلف مورد هجوم و تخریب قرار گرفت و بارها کارآیی خود را از مسجد به انبار غله و مهمات تغییر داده است. اینک قبای بازسازی و زیباسازی محوطه اطراف آن توسط میراث فرهنگی آغاز شده است. ارگ تبریز و محوطه باستانی آن در 15 دی 1310 خورشیدی به شماره 170 در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. **بازار سنتی تبریز بزرگ‌ترین بازار مسقف جهان** در ابتدای این مطلب با ما شرط کردید که سفر یک روزه یا دو روزه به تبریز می‌کنید می‌خواهم بگویم اگر سفر نیم روزه‌ای نیز به تبریز داشته باشید اگر از بازار کهن و تاریخی دیدن نکنید زیان کرده‌اید. حالا که صحبت به اینجا کشیده بیاوید به حریمی از خشت و گل و گچ که تو را به هزاران توی اصالت رهنمون می‌سازد برویم. می‌گویند بازار تبریز هم‌زاد تبریز است. معمارانی که روح زندگی را در کالبد گل دمیدند و بازاری به قدمت تاریخ رقم زدند. نور در نورد هم می‌آمیزد، صدا در صدا محو می‌شود و حجره در حجره به هم گره می‌خورد اینها را که کنار هم بگذاری می‌شود بازار کهن تبریز. اطلاع دقیقی از زمان ساخت آن در دسترس نیست این بازار حدود سه سده پیش و پس از وقوع زمین لرزه مهیب و تاریخی تبریز در سال 1193 هجری قمری بازسازی شده است و بسیاری از جهانگردان و مورخانی که از سده چهارم هجری تا دوره قاجار از این بازار دیدن کرده‌اند درباره آن اطلاعاتی ارائه داده‌اند. از هر کس که سراغ بزرگ‌ترین بازار سرپوشیده را بگیرد بدون هیچ توضیحی شما را به سمت هسته مرکزی تبریز و بازار تاریخی آن راهنمایی و هدایت خواهند کرد. بازار تبریز از سمت شرق به عالی‌قاپو (مجموعه کاخ‌های ولیعهدنشین) و از سمت غرب به مسجد جامع و از سمت شمال به بخش‌هایی از رودخانه مهرانه رود متصل شده است. مجموعه بازار تبریز بخش عمده‌ای از تبریز قدیم و بخش موثری از تبریز کنونی را در بر می‌گیرد و شامل هسته اصلی بازار، امتداد بازار حرمخانه و مسجد کیود و بازارچه سرخاب است. این بازار دارای 5500 حجره، 26 سرا، 20 تیمچه، 300 راسته، دو چهارسوق، 21 دالان، دو بازار، هشت بازارچه، هشت دروازه، 27 مسجد، سه مقبره، یک زورخانه، دو کتابخانه، پنج حمام و یک کتابخانه است. با هر سلیقه‌ای که وارد بازار شوی مطمئناً دست خالی بر نمی‌گردد. اگر دوستدار وسائل قدیمی، سنتی و اصیل باشی کسبه بازار با روی خوش به نیازت پاسخ می‌دهند اگر به دنبال وسائل لوکس و مد روز باشی می‌توانی در پاساژهای جدید التاسیس که در جوار بازار احداث شده‌اند به خواسته‌ات برسی. بازار تبریز با بافت کاملاً سنتی، طاق‌ها و گنبد‌های مقرنس بلند آن، سازه‌های آجری به هم پیوسته آنقدر دیدنی، متفاوت و جذاب از سایر بازارهاست که اگر به قصد خرید نیز به این مکان نیامده باشی باز هم جنب و جوش این بازار ساعت‌ها تو را مجذوب خود می‌کند. **بدون خوردن کوفته تبریزی بر می‌گردید؟** مگر می‌شود در هر فصلی از سال راهی تبریز شوی و باد خنک این شهر مشام جانت را نوازد اما بدون خوردن کوفته تبریزی برگردی؟ حال که سوغاتی‌هایت را خریده‌ای و کوچه‌ها و محلات با صفای تبریز را دید زده‌ای بیا راهمان را کج کرده و به سفره‌خانه سنتی «شهریار» نیز سر بزنیم. سفره‌خانه سنتی شهریار که به نام حمام نوبر تبریز مشهور است با مساحتی حدود 700 متر مربع در تقاطع خیابان امام خمینی و تربیت قرار دارد. این حمام 140 سال قبل و توسط یکی از معماران مجرب و متبحر شهر به نام بالاکاظم از اهالی قره‌آغاج ساخته شده است. این حمام یکی از باشکوه‌ترین معماری‌های ایرانی برجای مانده از اواسط دوران قاجاریه است و در سال 78 از سوی سازمان میراث فرهنگی با شماره 2512 در فهرست آثار ملی به ثبت رسید. و بدون دخل و تصرف در فضاهای معماری به سفره‌خانه و چایخانه سنتی تبدیل شد. حمام نوبر دو بخش اصلی، سربینه و گرمخانه دارد. سربینه حمام فضایی وسیع با قاعده هشت ضلعی است که در بخش میانی آن، طاق‌بندی شده و بر هشت ستون سنگی قرار گرفته است. همچنین حوضی هشت گوش در میانه این بخش قرار دارد و سکوهایی بر گرداگرد آن قرار دارند. طاق و گنبد بزرگ گرمخانه، طاق و گنبد با ستون و سرستون‌های سنگی مقرنس کاری شده سربینه و اجرای کاربندی و ترکیب آجر و کاشی و پوشش معقلی مناسب حمام و کتیبه‌های مصور زیبای ورودی را می‌توان از دیگر جاذبه‌های این حمام تاریخی برشمرد. فضای پشت بام این سفره‌خانه به چایخانه و اجرای مراسم پرده خوانی و نقالی اختصاص دارد. در این سفره‌خانه سنتی همه کارکنان با پوشیدن لباس‌های زیبای محلی و تقدیم انواع غذاهای محلی و به ویژه کوفته تبریزی و انواع آش‌های محلی خاطرات خوب و مفرحی را برای شما گردشگران عزیز رقم می‌زنند. البته می‌توانید همزمان با میل کردن غذا، موسیقی روح نواز آذری را نیز گوش دهید. **نگارنده: معصومه درخشان**